

השבת אבדה

מים ראשונים: למצוות השבת אבדה פרטי דינים והגדרות מפורטות: מה נחשב לאבדה שחלה עליה חובת ההשבה / החזרה, כיצד מאתרים את הבעלים (הכרזה), איך מזהים את בעל האבידה (סימנים), שמירת החפץ בינתיים ועוד. לא נוכל להקיף מצווה מורכבת זו ונתמקד בחובת ההשבה וכיצד ממנה גם חובת השמירה עד שתוחזר האבדה לבעליה.¹

לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך: ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו לו: וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם: (דברים כב א-ד).²

כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו: (שמות כג ד פרשת משפטים).³

נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו: או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר ... והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו או את האבדה אשר מצא: (ויקרא ה כא-כג פרשת ויקרא).⁴

מסכת בבא מציעא פרק אלו מציאות⁵

משנה א: אלו מציאות שלו ואלו חייב להכריז? ... מצא פירות מפוזרים, מעות מפוזרות, כריכות ברשות הרבים, ועגולי דבילה, ככרות של נחתום, מחרוזות של דגים וכו' - הרי אלו שלו, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: כל שיש בו שינוי חייב להכריז.⁶

משנה ג: מצא אחר הגפה⁷ או אחר הגדר גוזלות מקושרין או בשבילין שבשדות, הרי זה לא יגע בהן. מצא כלי באשפה אם מכוסה לא יגע בו וכו'.⁸

¹ לסיכום הלכות אבדה ומציאה ראה רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרקים יא- יח וכן שולחן ערוך חושן משפט הלכות אבידה ומציאה סימנים רנט-רעא. מעניין שהרמב"ם חיבר את הלכות אבדה עם הלכות גזילה, אך בשולחן ערוך "אבידה ומציאה" לעצמם.

² שלושה פסוקים מקדישה התורה למצוות השבת אבדה בפרשה, ובה מודגשים מספר פעלים ותארים: גידח, רא"ה, התעלם, השבה, (בכפל לשון), אסיפה, יד"ע, דרישה, מצ"א. ריבוי זה מעצים את הצורך בתורה שבע"פ ובהגדרת המצווה ופרטיה: איזו היא אבדה ואיזו לא? מאיזה רגע התחייב האדם במצווה ועד כמה הוא חייב לתחזק אותה? איך נדע למי שייכת האבדה וכיצד נחזירה לו? האם החזרה על האיסור להתעלם מרמזת שיש מקרים בהם מותר להתעלם? ועוד. בין כך ובין כך, באה בצמוד לפסוקים אלה 'מצווה אחות' של עזרה בדרך: "לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו", שמנויה בספרי המצוות כמצווה נפרדת, אבל גם היא מעין 'השבת אבדה'. וביחד, לא תראה ולא תתעלם מחפצי אחיך הנדחים והנופלים.

³ כבר קדמה מצוות השבת אבדה בספר שמות פרשת משפטים בפסוק קצר ותמציתי. גם שם נזכרת בסמוך מצוות העזרה בדרך, ככתוב בפסוק העוקב: "כי תראה חמור שנגאך לבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו". וכבר עמדו חכמים על ההבדלים וההשלמות בין שני ציונים אלה ושילבו ביניהם. כגון ההבדל הבולט שבפרשת משפטים מדובר על אויב ושונא, ואילו בפרשתנו חמש פעמים "אחיך". ראה פירוש אבן עזרא על הפסוק: "כבר הוציאו לאור רבותינו דבר השור והחמור התועים". למצווה 'האחות' של סיוע בדרך כבר הקדשנו גיליון מיוחד בשם **מצוות פריקה וטעינה** בפרשת משפטים. הפעם נתמקד במצוות השבת אבדה.

⁴ אם נרצה לדקדק, הרי לנו אזכור נושא אבדה גם בספר ויקרא. אלא שזה דין כללי של מי שמתכחש לחוב שיש לו וגם נשבע לשקר. ובמקרה של אבדה, לא רק שאינו טורח להשיב את האבדה, אלא שכשמשביעים אותו אם מצא אבדה מסוימת, הוא (או עד שראה) מתכחש לכך ומוכן להישבע שאינה בידו. ראה דברינו **וכחש בעמיתו** בפרשת ויקרא. לא נתעכב כאן על דין מיוחד זה.

⁵ פרקים א ו-ב של מסכת בבא מציעא מוקדשים לנושא אבדה ודיניה. בפרק א ובתחילת פרק ב משתמשת המשנה במונח "מציאה" שהיא לשון חכמים: "שנים אוהזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה זה ... היה רוכב על גבי בהמה וראה את המציאה ... ראה את המציאה ונפל עליה ... מצא שטרי חוב... מצא אגרות שום... מצאיאת בנו ובתו הקטנים וכו'". גם בתחילת פרק ב הלשון היא: "אלו מציאות שלו ואלו חייב להכריז", ורק בהמשך הפרק עוברת המשנה לדון במושג אבדה שהוא המונח הנזכר בתורה ופרטיה. כך גם בתוספתא, במבנה "הפוך" – "מ"מציאה" ל"אבדה", מלשון חכמים ללשון תורה, מסוף התהליך (שזכה באבדה והיא 'מציאה') לתחילתו (דיני האבדה ואחריות המוצא) – מבנה שאומר פרשני ודרשני, ולא מצאנו מי שמתייחס לכך (ראה תוספות הראשון בתחילת המסכת שנותן תשובה חלקית).

⁶ "אלו מציאות שלו"? כל חפץ שלא ניתן לזהותו ולשייכו לאדם מסוים. כל חפץ שיהיה קשה מאד למי שיבוא ויטען שזה שלו להוכיח זאת. והגמרא על משנה זו מרחיבה בדין "יאושו", היינו שהתייאשו בעלי החפץ מלמוצאו אם משום ששכחו היכן אבד, אם משום שקשה לטעון עליו בעלות, אם בשל שניהם. ובמשנה ב הסמוכה: "ואלו חייב להכריז: מצא פירות בכלי או כלי כמות שהוא, מעות בכיס או כיס כמות שהוא, צבורי פירות, צבורי מעות וכו'". מה שיכול גם ללמד אותנו על אורחות החיים דאז. המשנה מתארת כאן שתי אפשרויות, שני מצבים: "שלו" או "חייב להכריז". האם יש מצב שלישי?

⁷ פירוש ברטנורא בעקבות רש"י: "אחר הגפה - סתימת כותל של עץ או של קנים".

⁸ יש אכן מצב שלישי של "לא יגע". זה הדין של "הינוח" בלשון הגמרא. יש חפצים שמונחים במקום ובצורה שמעידים על שייכותם למישהו ועדיף פשוט לא לגעת בהם. במקרים מסוימים, "השבת אבדה" המעולה מכולם היא לא להתערב. הסמך לכך הוא מהפסוקים בתורה: שור או חמור "תועה" בפרשת משפטים ושור או שה "נדחים" בפרשתנו. ראה ספרי דברים פיסקא רכב: "או את שיו נדחים - כדרך הדחתם. מיכן אתה אומר: איזו היא אבדה? מצא חמור או פרה רועים בדרך - אין זו אבדה. חמור וכליו הפוכים, פרה ורצה בין הכרמים הרי זו אבדה". כך גם להלן משנה ט. אולי בגלל זה הצמיד הרמב"ם את הלכות אבדה לגזלה, כנגד המתחכמים שבאים

משנה ה: אף השמלה היתה בכלל כל אלה, למה יצאת? להקיש אליה, לומר לך: מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנים ויש לה תובעים, אף כל דבר שיש בו סימנים ויש לו תובעים חייב להכריז.⁹

משנה ו: ועד מתי חייב להכריז? עד כדי שידעו בו שכניו, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: שלש רגלים ואחר הרגל האחרון שבעה ימים כדי שילך לביתו שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד.¹⁰

גמרא דף כח עמוד ב: תנו רבנן: אבן טוען היתה בירושלים, כל מי שאבדה לו אבידה נפנה לשם, וכל מי שמוצא אבידה נפנה לשם. זה עומד ומכריז, וזה עומד ונותן סימנין ונוטלה. וזו היא ששינוי: צאו וראו אם נמחת אבן הטוען.¹¹

משנה ז: ... כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל. ודבר שאין עושה ואוכל ימכר שנאמר: "והשבותו לו" ראה היאך תשיבו לו וכו'.¹²

ספרי דברים פרשת כי תצא פסקא רכב – פעמים שאתה מתעלם

"והתעלמת מהם", פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאין אתה מתעלם. כיצד? היה כהן והיא בבית הקברות, או שהיה זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה שלו מרובה משל חבירו פטור. לכך נאמר: "והתעלמת" - פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאין אתה מתעלם.¹³

"לעזור" ולהשיב אבדות היכן שלא התבקשו (ואם לא ימצא, יטלו לעצמם). ראה גם דין של ספק הינוח בגמרא בבא מציעא כה ע"ב: "ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: כל ספק הינוח - לכתחילה לא יטול, ואם נטל - לא יחזיר". אם נטל לא יחזיר למקום שממונו נטל אלא יתחייב בכל דיני השבת אבדה.

⁹ עיקר החפצים הזכרים בתורה הם בעלי חיים ונוספה להם השמלה כנציגת החפצים הדוממים. ראה פירוש רמב"ן דברים כב א: "וכן תעשה לשמלתו - אף על פי שאין השמלה חביבה על בעליה כבעלי החיים ואין ההפסד בה מצוי כבהם שאפשר שימותו. וכן תעשה לכל אבדת אחיך - מכל כלי ביתו אף על פי שאין חביבין כשמלתו אשר יכסה בה". אבל חז"ל ראו בשמלה חפץ חשוב שמוסיף לכל דיני השבת אבדה את הצורך בסימנים. ראה משנה ז בהמשך הפרק על חשיבות הסימנים, אבל גם את החשש ממאמיות: "אמר את האבדה ולא אמר סימניה - לא יתן לו. והרמאי, אף על פי שאמר סימניה לא יתן לו, שנאמר: עד דרוש אחיך אותו - עד שתדרוש את אחיך אם רמאי הוא אם אינו רמאי". רבו דיני הסימנים כגון הדיון בגמרא אם המיקום של החפץ, היינו מי שידוע לומר היכן בדיוק נמצא החפץ, נחשב לסימן או לא. ראה גם בגמרא בבא מציעא כב ע"א הדין של "סימן העשוי לידרס".

¹⁰ שיטת רבי מאיר היא שאדם מכריז בסביבתו הקרובה (ומן הסתם גם בזמן מוגבל). אין הוא מכריז עם פרטי החפץ, רק תיאור כללי כמו: שור מצאתי, מטבע מצאתי וכו' והדרוש יצטרך לתת סימנים ברורים. ראה שולחן ערוך חושן משפט הלכות אבידה ומציאה סימן רסד סעיף ד: "כיצד מכריז, אם מצא מעות מכריז: מי שאבד לו מטבע, וכן מכריז: מי שאבד לו כסות, או בהמה או שטרות, יבוא ויתן סימנים ויטול ... לפי שאינו מחזירה עד שיתן סימנים מובהקים". סימנים מובהקים הם: מידה, משקל, מנין ומקום האבדה (רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק יג הלכה ה). אבל שיטת רבי יהודה מפתיעה לא רק במשך הזמן (רבי מאיר שלושים יום?), אלא בהיקף הגיאוגרפי! כל האזור שנמצא ברדיוס של שלושה ימי הליכה (או שמא רכיבה על חמור?) מירושלים. נראה שיש כאן קשר מעניין לעלייה לרגל והנחה שחלק גדול מהאבדות הן של עולי רגלים (ושהירושלמים לא יתעשרו מאבידותיהם). מה שיכול גם ללמד על הרדיוס ממנו באו רוב עולי הרגל ושבו לפחות פעם בשנה לפחות אחד מכל ישוב.

¹¹ "זו היא ששינוי" היא משנה ח בפרק ג מסכת תענית, בסיפור חוני המעגל שכאשר ירדו גשמים הרבה ובקשו העם שייפסק הגשם: "באו ואמרו לו: כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן. אמר להן: צאו וראו אם נמחת אבן הטועים", היינו שדחה אותם שלא מתפללים על רוב טובה וכמאמר הירושלמי שם: "אמר להן: כשם שאי אפשר לאבן הזאת להימחות מן העולם, כך אי אפשר להתפלל על הגשמים שילכו להם". אבן הטועים או אבן הטוען (השערה: אבן הטוען הוא המונח הנכון וברבים אבן הטוענים ונשמטה הנו"ן) הייתה המרכז אליו באו כל המוצאים וכל המאבדים אבדות. מאיפה? מכל הארץ? וכשיטת רבי יהודה, או שמא בכל עיר ועיירה הייתה אבן טועים ופה מסופר על זו שבירושלים. כך או כך, ראה בגמרא שם: "תנו רבנן: בראשונה, כל מי שמצא אבידה - היה מכריז עליה שלושה רגלים, ואחר רגל אחרון שבעת ימים, כדי שילך שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד. משחרב בית המקדש, שיבנה במהרה בימנו, התקינו שיהיו מכריזים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ומשרבו האנשים - התקינו שיהיו מודיעין לשיכניו ולמדיעו". מה הם האנשים? זו המלכות (פרס) שהייתה מחרימה את האבדות והמציאות. כמו המונח: ירד לטמיון.

¹² מה עושים בינתיים עם החפץ? אם הוא דבר "שעושה ואוכל", היינו בעל חיים שיכול לעשות מלאכה אבל גם יש לו הוצאות, אם ההכנסה מכסה את ההוצאה: יעשה ויאכל - ירוויח השור או החמור את האוכל שהוא אוכל (ומה אם יפגע השור תוך כדי עבודה?). אבל גם לזה יש מגבלת זמן כמו שמפרטת הגמרא בבא מציעא כח ע"ב: "תרנגולת ובהמה גסה מטפלת בהן שנים עשר חודש, מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן. עגלים וסוסיין מטפלת בהן שלשים יום, מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן. אווזין ותרנגולין וכל דבר שטיפולו מרובה משכרו - מטפלת בהן שלושה ימים, מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן". ואם זה חפץ שאוכל אבל לא עושה (תרנגולים ואווזים) זכרים אומרת הגמרא. אולי גם חיות מחמד?, יימכר החפץ על מנת שלשומר האבדה לא תהיה הוצאה כספית והכסף יישמר (ומה עם השקעת הכסף?). ובמשנה ח הסמוכה, נזכרים גם חפצים שלא אוכלים ולא עושים וניתן פשוט לשמור עליהם, אבל הם צריכים אולי "אוורור" מידי פעם בפעם: "מצא ספרים קורא בהן אחת לשלושים יום ואם אינו יודע לקרות גוללן ... מצא כסות מנערה אחת לשלושים יום ושוטחה לצרכה ... כלי כסף וכלי נחושת משתמש בהן לצרכן אבל לא לשחוקן. כלי זהב וכלי זכוכית לא יגע בהן עד שיבא אליהו".

¹³ כפשוטו של פסוק, המילה "והתעלמת" נגדרת אחרי ה"לא" שבראש הפסוק, לאמר: לא תתעלם, רק השב תשיב (ובפסוק הסמוך הדין במצוות טעינה והקמה: לא תתעלם רק הקם תקים). כך עולה בברור מטעמי המקרא כאשר טעם האתנחתא שבפסוק המחלק אותו לשניים, כתוב תחת המילה "מהם". ועוד יותר בפסוק השני: "... וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומציאתה לא תוכל להתעלם". אבל החזרה, ביחד עם מצוות ההקמה הסמוכה, פעמיים על "והתעלמת" נותנת פתח לדרשה "פעמים שאתה מתעלם". שלוש דוגמאות כאן: בדיני איסורים של כהן שנטמא, בדיני כיבוד זקנים, ובדיני ממונות פשוטים שלא סביר שאדם יוציא ממון בהשבת אבדה יותר על ערכה. ראה הדיון בגמרא בבא מציעא ל ע"א שבעצם אין צורך בפסוק לגבי כהן כי פשיטא שמצוות השבת אבדה לא תדחה איסור טומאה לכהן וגם משום הכלל: "לא דחינן איסורא מקמי ממונא", אין גם צורך בדין "שלו מרובה משל חברי" משום שיש לנו כלל בהלכות צדקה: "שלך קודם לשל כל אדם". החידוש באמת בדרשת "פעמים שאתה מתעלם היא ב: זקן ואינו

מסכת סנהדרין דף עג עמוד א – הצלת נפשות

מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטיין באין עליו שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר: "לא תעמד על דם רעך". והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: "אבדת גופו מניין - תלמוד לומר: והשבתו לו!" - א מהתם הוה אמינא: הני מילי - בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי - אימא לא, קא משמע לך.¹⁴

שולחן ערוך חושן משפט הלכות אבידה ומציאה סימן רנט סעיף ט

אבידת קרקע גם כן חייב להשיב, שאם ראה מים באים לשטוף שדה חברו חייב לגדור בפניהם כדי להציל.¹⁵

אבן עזרא דברים כב א פרשת כי תצא – גם במלחמה

לא תראה את שור - אפילו אתה יוצא למלחמה, וזה דרך דרש. ואספתו - אם היית שב, או בצווי שתפקדנו ביד נאמן.¹⁶

תלמוד ירושלמי מסכת עירובין פרק ה הלכה א

כיצד היו ישראל מהלכין במדבר? רבי חמא בר חנינה ורבי הושעיה. חד אמר: פְּתִיבָה.¹⁷ וחרנה אמר: כקורה.¹⁸ מאן דמר כתיבה: "כאשר יחנו כן יסעו" [שם ב יז]. מאן דמר כקורה: "מאסף לכל המחנות לצבאותם" [שם י כה].¹⁹ מאן דמר כקורה, ומה מקיים כתיבה "כאשר יחנו כן יסעו"? - מה בחנייתן על פי הדיבור אף בנסיעתן על פי הדיבור. ומאן דמר כתיבה מה מקיים כקורה "מאסף לכל המחנות לצבאותם"? - לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה. וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו. הדא הוא דכתיב: "מאסף לכל המחנות לצבאותם".²⁰

מסכת בבא מציעא דף כד עמוד ב – לפנים משורת הדין

לפי כבודך. וכבר הקדשנו גיליון מיוחד לנושא [והתעלמת – פעמים שאתה מתעלם](#) בפרשה זו, כולל העימות עם הכלל הנגדי: "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'".

¹⁴ הרי לנו השבת אבדה מסוג אחר לגמרי: הצלת נפשות! עיקר דין הצלה נלמד מהפסוק: "לא תעמוד על דם רעך" (ראה דברינו בנושא זה בפרשת קדושים), אבל פסוקי השבת אבדה שמהם לומדים גם השבת גופו מסייעים מאד. בעצם אפשר ללמוד מהם את עיקר דין הצלת נפש, אבל זה רק "בגופו" של המציל (משיב האבדה). בא הפסוק "לא תעמוד על דם רעך" ומלמד שהמציל צריך גם לטרוח ולשכור אחרים בהצלה זו. ראה דין זה גם בספרי בפרשתנו פיסקא רכג: "והשבותו לו, אף את עצמו אתה משיב לו". והמדרש הגדול דברים כב ג מוסיף: "לכל אבדת אחיך ... שחייב לרפאותו אם חלה". והרי לנו חיזוק ש"רפוא ירפא" (דברינו בפרשת משפטים) הוא חובה ולא רשות. ראה גם פסיקתא זוטריתא (לקח טוב) שמות כג ד-ה: "מציאת עצמו מניין? תלמוד לומר: והשבותו לו, שאם מצא את חברו תועה חייב הוא להדריכו בדרך ישרה". לא רק שור, שה וחמור נדחים או תועים בדרך, גם בן אדם תועה שאיבד את דרכו! (וברור שהוא מתכוון גם להצלה רוחנית). ראה מקור דין זה בתוספתא בבא מציעא ב כח: "חבירו שטעה, תופסו בידו ומפסגו בשדות וכרמים, עד שמגיע לעיר או לדרך. וכשם שמצוה על ידי חברו כך מצוה על ידי עצמו. הוא עצמו שטעה מפסג בשדות וכרמים עד שמגיע לדרך או לעיר". הרי לנו גם הצלה עצמית – גם השבת אבידה לעצמך.

¹⁵ מקור דין זה הוא בגמרא בבא מציעא לא ע"א בחידוש של רבא שמבחין על בסיס דין המשנה (משנה ח לעיל) בין פרה שרועה בין הכרמים בשלוה שאין זו אבדה ובין פרה שרצה בין הכרמים שלא רק שמזיקה את עצמה, אלא גם את הגפנים. מכאן התגלגל הדין של "אבידת קרקע" שאינו השבה של חפץ מטלטלין או בעל חיים, אלא של שדה שניזוקת וגידוליה. אם כך, אולי גם כיבוי אש, סילוק מזיקים, גירוש מסתננים וכו' כלולים בהשבת אבדה. יחד עם אבדת גופו לעיל (שלו עצמו ושל חברו), דאגה לריפוי וכל הנ"ל, נראה שמצוות השבת אבדה היא רחבה ומקיפה ביותר! כל דבר שיכול לגרום נזק או צער לחברך (וגם לעצמך) הריהו בכלל השבת אבדה. אולי גם לסייע למי שאיבד את פרנסתו, למי שנגנבו ממנו כלי עבודתו, למי שפרצו לו לבית ועוד. נראה שיש כאן השקה ברורה עם מצוות צדקה בפרט בדרגה השמינית הגבוהה (רמב"ם הלכות מתנות עניים) של סיוע בשיקום עסקי. ובוודאי השקה עם מצוות פריקה וטעינה. "הקם תקים עמו" ועוזב תעזוב עמו" בכל מצב ובמובן הכי רחב של המילה!! וחי אחיך עמך.

¹⁶ כך גם בפירוש חזקוני: "לא תראה את שור אחיך אפילו בשעה שאתה יוצא למלחמה". לא מצאנו מקור לפירוש זה, ולמרות שאבן עזרא כאילו מצטדק שזה "דרך דרש" (ממתי הוא נזקק לדרשות?) לא ברור כיצד יש לקיים מצווה זו. אדם שקיבל צו קריאה ודרך ליחידה הוא מבחין באבדה, עוזב הכל וטורח באבדה? לוקח אותה איתו לצבא? בחלק השני של פירושו נראה שהוא מדבר על אלה ששבים משדה המערכה בשל הפטור של בית, אשה חדשה וכו'. פירוש מופלא זה דורש עיון ונשמח לכל מידע בעניין.

¹⁷ בריבוע (בדומה למחנה של ליגיון רומאי?): דגל מחנה יהודה במזרח, ראובן בדרום, אפרים במערב ודן בצפון. ראה במדבר פרק ב.

¹⁸ השיטה האחרת (חרנה) היא שהמסע (לא החנייה) היה בצורה של קורה, היינו טור אחד ארוך.

¹⁹ כאן תשאל הגמרא איך כל שיטה תסביר את הפסוק התומך בשיטה הנגדית.

²⁰ שבט דן היה מרובה אנשים ויכול היה למלא צלע שלימה של הריבוע (התיבה). ומה תפקידו חוץ מהגנה? לאסוף את כל החפצים שנפלו משאר השבטים בדרך ולקיים מצוות "השב תשיבם לאחיך". אל תקרי (תקרא): לְאַחֶיךָ אלא לְאַחֶיךָ! "מאסף" כפועל ולא כמתאר. ואם נחבר לכאן את אבידת גופו והצלת נפשות שבגמרא לעיל וכן את מעשה עמלק אשר זינב בנחשלים שבסוף המסע, שבט דן לא רק עוסק בהשבת חפצים אלא גם בהשבת נפשות וחיזוק כל החלשים והיגיעים מהמסע הארוך במדבר. (הפקת לקחים ממלחמת עמלק!). אולי בשל כך גם נסלח לשבט דן על מעשים אחרים שלא עשה כהוגן כגון: פסל מיכה והעגלים אשר בידן.

רב יהודה הוה שקיל ואזיל בתריה דמר שמואל בשוקא דבי דיסא,²¹ אמר ליה: מצא כאן ארנקי מהו? - אמר ליה: הרי אלו שלו. - בא ישראל ונתן בה סימן מהו? - אמר ליה: חייב להחזיר. - תרתי?²² - אמר ליה: לפני משורת הדין. כי הא דאבוה דשמואל אשכח הנך חמרי במדברא, ואהדרניהו למרייהו לבתר תריסר ירחי שתא.²³

מסכת תענית דף כה עמוד א

מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו²⁴ והניח שם תרנגולין. ומצאתן אותו של רבי חנינא בן דוסא, ואמר לה: אל תאכלי מביציהן. והרבו ביצים ותרנגולין, והיו מצערין אותם, ומכרן, וקנה בדמיהן עזים. פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין, ואמר לחבירו: בכאן הנחתי התרנגולין שלי. שמע רבי חנינא, אמר לו: יש לך בהן סימן? - אמר לו: הן. נתן לו סימן ונטל את העיזין, והן הן עיזי דאייתו דובי בקרנייהו.²⁵

דברים רבה ג ג, פרשת עקב

מעשה ברבי פנחס בן יאיר שהיה דר בעיר אחת בדרום, והלכו שני אנשים להתפרנס שם, והיו בידם שתי סאין של שעורים והפקידו אצלו ושכחו אותן והלכו להם. והיה רבי פנחס בן יאיר זורע אותן בכל שנה ועושה אותן גורן וכונסן. אחר שבע שנים הלכו אותם החברים לשם לתבוע אותן ליתן להם. מיד הכיר אותם ר' פנחס בן יאיר, אמר להם: בואו וטלו אוצרותיכם מאצלי. הוי: מאמונתו של בשר ודם אתה יודע אמונתו של הקב"ה.²⁶ מעשה ברבי שמעון בן שטח שלקח חמור מישמעאלי אחד. הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצוארו. אמרו לו: רבי, "ברכת ה' היא תעשיר" (משלי י כב). אמר להם ר' שמעון בן שטח: אני חמור לקחתי, אבן טובה לא לקחתי! הלך והחזירה לאותו ישמעאלי. וקרא עליו אותו ישמעאלי: ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח. הוי: מאמונתו של בשר ודם אתה יודע אמונתו של הקב"ה שנאמן לשלם לישראל בשביל המצות שהן עושים.²⁷

יחזקאל פרק לד פסוק א - ו

וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן אָדָם הַנִּבְאָה עַל רוּעֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְאָה וְאָמְרָה אֲלֵיהֶם לְרַעִים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הוּא רֹעֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ רַעִים אוֹתָם הַלּוֹא הַצֵּאן יָרְעוּ הָרַעִים: ... אֶת הַנְּחִלֹת לֹא חִזְקָתָם וְאֶת הַחֹלָה לֹא רָפְאוּתָם וְלֹא נִשְׁבְּרָתָם לֹא חִבְּשָׁתָם וְאֶת הַנְּדָחַת לֹא הִשְׁבַּתָם וְאֶת הָאֲבָדֹת לֹא בִקְשָׁתָם וּבְחִזְקָה רְדִיתָם אֹתָם וּבְרָפָךָ: וְתַפְּצִינָה

²¹ רב יהודה היה מהלך אחרי מר שמואל בשוק שמוכרים בו דיסא.

²² תרתי דסתרי. שני עניינים סותרים. אם "הרי אלו שלו" בדומה לרשימת החפצים במשנה א לעיל למה צריך להחזיר אם בא מישוה ונתן סימנים? ראה לעיל הערה 9 (משנה ז בפרק אלו מציאות) של החשש מפני רמאים גם כשהם נותנים סימנים. ראה מאידך במשנה ב שם שכים של מטבעות היא אבדה המחייבת הכרזה.

²³ עשייה "לפנים משורת הדין" היא דבר רצוי שנזכר פעמים רבות בספרות חז"ל. יסודותיו בפסוקי התורה "ועשית הישר והטוב" (דברינו בפרשת ראה). כאן 'מחייב' מר שמואל את רב יהודה להחזיר את הארנק שמצא שעפ"י דין זכה בו, לאיש שנתן לו סימנים (ולא חש מר שמואל לרמאות). הדוגמא ממנה למד מר שמואל היה אביו של שמואל שמצא חמורים במדבר שעפ"י דין הם שלו, והחזירם לבעליהם (אחרי שכנראה נתנו סימן) "לפנים משורת הדין". מעשה זה יש להעריך אל מול הדין שלתלמידי חכמים (צורבא מרבנן) יש עדיפות בהחזרת אבדה גם בלי שמדקדקים בסימנים, בשל מהימנותם ובשל "טביעות העין" שלהם (בבא מציעא כג ע"ב ובראשונים שם) ומנגד חששו לרמאים בסימנים. העשייה כאן "לפנים משורת הדין" מעידה גם שנתנו אמון במי שטענו לבעלות. ואפשר שהכל נעשה גם מחשש לחילול שם שמים.

²⁴ ביתו של רבי חנינא בן דוסא שהיה 'בעל מופת'. הסוגיה שם מתמקדת בסיפורי מורידי גשמים (בעקבות הסיפור על חוני המעגל שבמשנה) ומספרת במעשי ניסים שאירעו לרבי חנינא בן דוסא ובהם זה שכאן.

²⁵ והם העיזים שנלחמו בדובים שהיו מציקים לאנשי העיר. נראה שסיפור זה איננו בגדרי ההלכה, ראה שוב הגמרא בבא מציעא כח ע"ב שמגדירה כמה זמן צריך לטפל בכל אבדה: "תרנגולת ובהמה גסה מטפל בהן שנים עשר חודש, מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן. עגלים וסייחין מטפל בהן שלשים יום, מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן. ואלחר שמכר את התרנגולים בוודאי שלא היה צריך ר' חנינא בן דוסא לקנות עיזים ששוב דורשות טיפול ואחזקה, אלא לשמור את הכסף. אבל זו משנת חסידים, שהיא גם מעבר ל"לפנים משורת הדין".

²⁶ מקור סיפור זה הוא בירושלמי מסכת דמאי א ג. גם כאן זו משנת חסידים ברורה שהיא לפנים מלפנים של שורת הדין. מדובר כאן אגב בהפקדה ולא באבדה, אלא ששני הדינים הם דומים וקרובים, החל מהפסוקים בתורה לעיל: "וְכַחֵשׁ בְּעֵמִיתוֹ בְּפָקֶדוֹן ... אוּ מִצָּא אֲבָדָה וְכַחֵשׁ בָּהּ וְכוּ", דרך כל האזהרות על מי שלקח אבדה לעצמו שלא כדן וכלה באחריות שומר האבדה שהוא כדן שומר (שכר או חינוס, יש לברר). וכבר הרחבנו בסיפור זה ובצמוד לו בדברינו אמונתו של בשר ודם בפרשת עקב.

²⁷ מקרה זה הוא כן בגדרי אבדה ובלט על רקע ההלכה שאבדת גוי מותרת (בבא קמא קיג: "אמר ר"ש חסידא: גזל כנעני אסור, אבידתו מותרת ... לאחיק אתה מחזיר, ואי אתה מחזיר לכנעני"). להלכה, ראה רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק יא הלכה ג, שולחן ערוך חושן משפט הלכות אבידה ומציאה סימן רסו. שמעון בן שטח שוודאי לא שייך לסיעתם של ר' חנינא בן דוסא ופנחס בן יאיר מבעלי המופת (ראה איך הוא נוזף בחוני המעגל: "אלמלא חוני אתה, גוזרני עליך נידוי", תענית יט ע"א). עושה כאן מעשה ראוי של קידוש השם ובכנות אינו רוצה ליהנות מטעות של בן אדם כלשהו, אבדה שלא מדעת, גם אם הוא "ישמעאלי".

מִבְּלִי רָעָה וְתִהְיֶינָה לְאֶלְכָה לְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְתִפְנֹצְיָנָה: שְׁגוּ צֹאנֵי בְּכָל הַהָרִים וְעַל כָּל גִּבְעָה רָמָה וְעַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ נִפְצוּ צֹאנֵי וְאִין דֹּרֶשׁ וְאִין מִבְּקֶשׁ: ²⁸

מסכת מכות דף כד עמוד א

אמר ר' יוסי בר חנינא: ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל, באו ארבעה נביאים וביטלו. משה אמר: "ויושכון ישראל בטח בדד עין יעקב", בא עמוס וביטלה, שנאמר: "חדל נא מי יקום יעקב וגו'", ... משה אמר: "ובגויים ההם לא תרגיע", בא ירמיה ואמר: "הלוך להרגיעו ישראל". משה אמר: "פוקד עון אבות על בנים", בא יחזקאל וביטלה: "הנפש החוטאת היא תמות". ²⁹

משה אמר: "ואבדתם בגויים" (ויקרא כו לח), בא ישעיהו ואמר: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהִנְדַּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכוּ' " (ישעיהו כז יג). אמר רב, מסתפינא מהאי קרא: ואבדתם בגויים. מתקיף לה רב פפא: דלמא כאבידה המתבקשת, דכתיב: "תְּעִיתִי כְּשֶׁה אֲבָד בְּקֶשׁ עֲבָדְךָ כִּי מִצֹּטְיָךְ לֹא שָׁכַחְתִּי" (תהלים קיט קעו). ³⁰

סנהדרין קט ע"ב

תנו רבנן: ³¹ עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא ... דברי רבי עקיבא, רבי יהודה בן בתירא אומר: הרי הן כאבידה המתבקשת, שנאמר: "תְּעִיתִי כְּשֶׁה אֲבָד בְּקֶשׁ עֲבָדְךָ כִּי מִצֹּטְיָךְ לֹא שָׁכַחְתִּי" (תהלים קיט קעו). ³²

מסכת קידושין דף ב עמוד ב

ר' שמעון אומר: מפני מה אמרה תורה "כי יקח איש אשה", ולא כתב: "כי תלקח אשה לאיש"? מפני שדרכו של איש לחזור על אשה, ואין דרכה של אשה לחזור על איש; משל לאדם שאבדה לו אבידה, מי חוזר על מי? בעל אבידה מחזר על אבידתו. ³³

²⁸ זו הנבואה הקשה של יחזקאל על "רועי ישראל" שהפקירו את העם ולא השכילו להנהיג אותו כראוי. האבדה כאן היא העם כולו! כנסת ישראל "האובדת"! ומי ישיב את האובדת? אומר הנביא בשם ה': "אֲנִי אֶרְעָה צֹאנֵי וְאֲנִי אֶרְבִּיצֵם נְאֻם אֲדֹנָי ה': אֵת הָאֲבָדֹת אֲבַקֵּשׁ וְאֵת הַנִּדְחֹת אֲשִׁיב וְלִנְשָׁבֶרֶת אֲחַבֵּשׁ וְאֵת הַחֹלָה אֲחַזֵּק וְכוּ' ". ומשם לקוח גם הביטוי: "בְּבִקְרַת רָעָה עֲדָרָה". ראה דבריו הנמצאים של הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל בשו"ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן סימן סה לגבי גיור בזמן הזה ובפרט ממשפחות מעורבות: "ובדורנו זה אחראית וקשה מאד נעילת דלת בפני גרים לפי שהיא פותחת שערים רחבים ודוחפת אנשים ונשים מישראל להמיר דתם ולצאת מכלל ישראל ... וגם אם לא נחוש ונאמר ילך החבל אחרי הדלי, מכל מקום לבניהם ודאי שאנו חייבים לקרבתם. לא מבעיא אם הם בני ישראלית שבניה הם ישראלים גמורים, אלא אפילו אם הם בני גוייה הרי מזרע ישראל המה, ואלה הם בבחינת צאן אובדות, וְיָרָא אֲנִי שֵׁאִם נִדְחָה אוֹתָם לְגַמְרֵי עַל יַדִּי זֶה שֶׁלֹּא נִקְבַּל אֶת הַיְהוּדִים לְגִרּוֹת נִתְּבַע לְדִין וַיֹּאמֶר עֲלֵינוּ: אֵת הַנִּדְחֹת לֹא הִשְׁבֹּתָם וְאֵת הָאֲבָדֹת לֹא בִקְשָׁתָם (יחזקאל ל"ד)". ראה פרופ' אריה אדרעי "ואין אחריותם עלינו?". ראה גם דבריו [כולנו גרים](#) בחג השבועות.

²⁹ קצרנו בשלוש הגזירות הראשונות. נתמקד ברביעית. מדרש זה מתאים גם כמקדמה וכתרופה המקדימה למכה אל מול התוכחות הקשות של סוף ספר דברים שבפרשות הקרובות החותמות את הספר ואת השנה.

³⁰ בפסוק: "ובאו האובדים בארץ אשור וכו'" מבטל לכאורה ישעיהו את גזירת משה "ואבדתם בגויים", אך רב (שירד מארץ ישראל לבבל) לא נרגע מכך ועדיין מפחד (מסתפינא) מדברי משה על אבדת (התבוללות) עם ישראל בגלות בקרב הגויים (מה שאכן אירע ולא מבעיא). בא רב פפא ונונה לחשש זה בסיוע הפסוק בספר תהלים: "תְּעִיתִי כְּשֶׁה אֲבָד בְּקֶשׁ עֲבָדְךָ" – אבדת עם ישראל בגלות היא "אבידה מתבקשת", אבידה שיש לה מבקשים (אבידה מבוקשת), בעל הבית לא התיימש ולאבידה יש סימנים (עם ישראל שומר על זהותו: "כי מצוותיך לא שכחתי"). שים לב איך בקשת דוד: "בְּקֶשׁ עֲבָדְךָ" מתממשת באמונה שהקב"ה אכן מבקש את עם ישראל. האם רב פפא הוא שטבע את הביטוי "אבידה המתבקשת"?

³¹ תוספתא סנהדרין (צוקרמאנדל) פרק יג הלכה ט.

³² הביטוי "כאבדה המתבקשת", על בסיס הפסוק בתהלים: "תְּעִיתִי כְּשֶׁה אֲבָד בְּקֶשׁ עֲבָדְךָ" מקורו בַּתְּנָאִים שקדמו לרב פפא. ראה דבריו [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#), שם הרחבנו בכעס הגדול של רבי עקיבא (מתומכי מרד בר כוכבא) על דור המדבר ובהם המרגלים וקרח ועדתו, עד שהוא מסלק אותם גם מהעולם הבא. לעומתו, ר' יהודה בן בתירא, ר' שמעון בן מנסיא ואחרים קובלים על רבי עקיבא: "שבקה ר' עקיבא לחסידותיה" ומביאים פסוקים בזכות דור המדבר. משה ורבי עקיבא מוכנים להשלים עם אבדות שאין להם דורש לאורך ההיסטוריה של עם ישראל, אך ישעיהו יחזקאל ושאר הנביאים ורוב מנין ובנין של חכמי ישראל אומרים: "אֵת הָאֲבָדֹת אֲבַקֵּשׁ וְאֵת הַנִּדְחֹת אֲשִׁיב" - "כאבדה המתבקשת".

³³ וזו באמת שאלה כללית מעניינת, מי נאבד? האבדה היא שאבודה או בעל האבדה "אבוד" ללא החפץ שאיבד. ראה פירוש רש"י על הפסוק בתהלים לא יג: "נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב הֵייתִי כְּכִלִי אֲבָד". מפרש רש"י: "ככלי אובד - ההולך לאבד. כל לשון אבידה אין הלשון נופל על בעל אבידה לומר הוא אבד אותה, אלא האבידה אובדת ממנו, כמה שאת אמרת: אשר תאבד ממנו (דברים כ"ב) האובדת לא בקשתם (יחזקאל ל"ד)". החפת הוא "אובד". אבל בגמרא מגילה טו ע"א מצאנו גישה הפוכה: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: צדיק אבד - לדורו אבד. משל לאדם שאבדה לו מרגלית, כל מקום שהיא - מרגלית שמה, לא אבדה אלא לבעלה". האבדה נמצאת היכן שנמצאת, בעל האבדה הוא שהלך "לאיבוד". לא השור או הש"ה "נדחים" ותועים בשדה, אלא בעליהם הוא שנדח מאבדתו ותועה למוצאה. בא ר' שמעון ובעסקי מציאת בן זוג, מכריע כשיטת הגמרא במגילה. האשה, היא המרגלית, ספונה אי שם ואם היא "אבדה", אין זאת אלא למי שעתידי להיות בעלה, רק טרם טרח לחפש את מרגליתו – היא הצלע שכנגדו. ומעשה בבחור ישיבה מהאלטערעס והוותיקים בישיבה שהתעכב מאד במציאת בת זוגו (מרגליתו). קרא לו ראש הישיבה ושאל לפשר הדבר והלה ענה בטענות מטענות שונות: זו לא התאימה וזו לא התאימה וכו'. פתח לו ראש הישיבה את הגמרא קידושין הנ"ל ואמר לו: השגיאה

שבת שלום
מחלקי המים

שלך היא שאתה מחפש 'מציאות', את "אלו מציאות שלו". בגמרא קידושין כתוב "אבדה", לא "מציאה". אם תפסיק לחפש מציאות ותתחיל לחפש מה אבד לך ומה חסר לך, תמצא כבר שידוך.